

Banský náučný okruh v Španej Doline

Kraj:	Banskobystrický
Okres:	Banská Bystrica
Geomorfologická jednotka:	Starohorské vrchy
Geologická jednotka:	jadrové pohorie
Chránené územie:	žiadne
Prístup:	bus Špania Dolina
Východisko:	Špania Dolina, Klopačka
Trasa:	Špania Dolina, Klopačka - dolina Fajtlová - halda šachty Maximilián - Alžbetka - Špania Dolina, Klopačka
Dĺžka, prevýšenie:	6 km, prevýšenie 80 m
Čas prechodu:	2,5 h
Počet zastávok:	10
Náročnosť:	nenáročná až stredne náročná trasa

Zameranie chodníka: historické, banícke, technické

Typ chodníka: samoobslužný (prípadne so sprievodcom), okružný, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: Trasa vedie čiastočne súběžne s modrou a červenou turistickou značkou.

Rok otvorenia: 2006

Aktuálny stav: Náučný chodník je v dobrom stave.

Textový sprievodca: nie je

Kontakt: Občianske združenie Permon, tel. 0905 265 784 (sídlo na Obecnom úrade Špania Dolina);
Obecný úrad Špania Dolina, Špania Dolina 132, 974 01 Špania Dolina, tel. 048 / 4198 271

Poznámky: (1) Pre skupinu je možné vyžiadať odborného sprievodcu (kontakty vyššie). (2) Trasu chodníka je možné pri 4. alebo 5. zastávke skrátiť – buď pri halde šachty Maximilián alebo pri šachte Maximilián je možné zísť nadol priamo do centra obce.

Využitelnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný na terénne vyučovanie či vlastivednú vychádzku. Na halde Maximilián je možné nájsť vzorky hornín.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Špania Dolina. Starobylá banícka obec severne od Banskej Bystrice v centre Starohorských vrchov v hornej časti hlbokej doliny Banského potoka s bohatou históriou, ktorej začiatky súviseli so vznikom banskej činnosti od doby bronzovej (2000 – 1700 pred n. l.). Prvá písomná zmienka pochádza z roku 1254. Náleziská medenej rudy, obsahujúcej aj striebro, a jej intenzívna ťažba zhruba od 11. – 12. storočia ju preslávili po celej Európe, a to najmä v 15. a 16. storočí, keď bola jedným z hlavných centier thurzovsko-fuggerovskej mediarskej spoločnosti so sídlom v Banskej Bystrici. Rentabilita ťažby začala klesať na prelome 16. a 17. storočia. Obyvateľstvo si začalo privyrábať ťažbou a spracovaním dreva, ženy aj paličkovaním čipiek – v roku 1883 tu založili školu paličkovania. V roku 1888 bane zatvorili. Obec preslávili aj po domácky vyrábané špaňodolinské medené poháre, opradené tajuplnou premenou železa za meď. Počas Slovenského národného povstania bola v obecnej škole veľká nemocnica. V 60. rokoch 20. storočia sa tu spracúvala medená ruda zo starých haldových materiálov. Dominantou obce je národná kultúrna pamiatka rímskokatolícky kostol Premenenia Pána, vysvätený v roku 1254 a v roku 1593 goticky prestavaný zo staršej románskej stavby. V jeho interiéri sa zachovali maľby od Jozefa Hanulu.

Banícky orloj v Španej Doline. Orloj znázorňujúci špaňodolinskú baňu, uvedený do činnosti v roku 2004, nachádzajúci sa priamo v centre Španej Doliny pri renesančnej budove klopačky zo 16. storočia v priestoroch čiastočne zastrešenej a opravenej budovy šachty Ferdinand. Má tvar uzatvorenej skalnej steny, ktorá sa pravidelne niekoľkokrát denne otvára. V hornej časti je kostol, niekoľko domov a budova šachty. Dvaja baníci kladivkami roztlkajú rudu. Zo šachty klesajúcej do hĺbky a vystuženej drevom odbočujú na obe strany štôlne. Baňa je plná baníkov – oddeľujú skalú, vozia ju, nakladajú na vozíky, vyťahujú šachtou na povrch. Figúrky sú z pálenej hliny a sú nepohyblivé. V okienku vpravo je sv. Klement – patrón a ochranca fárajúcich baníkov – s berlou s dvojkřížom a dvoma baníckymi kladivkami.

Halda šachty Maximilián. Najväčšia a najlepšie zachovaná halda v Španej Doline. Vznikla postupným ukladaním hlušiny vyťaženej z banskej šachty Maximilián na strmý svah nad obcou. Halda je výrazným krajinným prvkom tvoriacim charakteristickú panorámu obce a poskytujúcim výhľad. Na halde rastie iba niekoľko odolných druhov drevín, napríklad breza bradavičnatá a borovica lesná. Extrémne pôdne podmienky (chemický obsah, skeletnatosť) spôsobujú, že stromy majú nízky vzrast a

nepravidelné koruny. Na vyhládke je panoramatická informačná tabuľa náučného chodníka so základnými údajmi o halde.

Špaňodolinský banský vodovod. Unikátny historický 36 km dlhý systém drevených zberných, náhonových a spojovacích jarkov, privádzajúci vodu pre banské diela v Španej Doline až spod Prašivej v Nízkych Tatrách, najstarší a najdlhší svojho druhu na Slovensku. Začal sa budovať v 15. storočí a bol funkčný do začiatku 20. storočia. Trasa jarkov vodovodu viedla takmer vodorovne po vrstevnici len s miernym sklonom. V súčasnosti ju identifikujú technické úpravy reliéfu, ako zárezy, násypy, kamenné múry a skalné galérie. Niektoré úseky trasy sa dnes využívajú pre pešiu turistiku, cykloturistiku a lyžiarsku turistiku a súběžne vedie aj náučný chodník Donovaly - Šachtička.

Starohorské vrchy. Nevelké jadrové pohorie na strednom Slovensku medzi Kordíkmi, Králikmi, Hiadelom, Korytnicou-kúpeľmi a Starými Horami, ohraničený zo západu Kremnickými vrchmi, z juhu Zvolenskou kotlinou, z východu Nízkymi Tatrami a zo severozápadu Velkou Fatrou. Budujú ho rôzne tektonické jednotky Centrálnych Západných Karpát a má preto veľmi zložitú a pestrú geologickú stavbu. Od západu sem okrajovo zasahujú neovulkanity (v tejto časti bola vyčlenená Kordická brázda). Vo zvyšku územia sa striedajú najrôznejšie horniny: paleozoické granodiority až granity, ortoruly, pieskovce (s prevažne hladším reliéfom) a triasové, jurské a kriedové vápence, dolomity, pieskovce, slieňovce, kremence, bridlice s mnohotvárnym členitým reliéfom často so strmými až bralnatými svahmi a úzkymi dolinami, ale aj hôľnatým najvyšším vrchom v pohorí - Kozím chrbtom (1 330 m n. m.). Takmer celé pohorie je súčasťou povodia Hrona. Na západe ho križuje Bystrica, do ktorej ústi Starohorský potok a Banský potok, ďalšími tokmi sú napr. Ľupčica, Moštenický potok, Uhliarsky potok, Vážna. Len severovýchodný cíp odvodňuje do Váhu Korytnica. Na styky tektonických jednotiek sa viažu vývery početných minerálnych prameňov, napr. Moštenická kyslá, Hiadel'ská kyslá, pramene v Korytnici-kúpeľoch. Pohorie je zväčša zalesnené prevažne zmiešanými lesmi (prevláda buk lesný a smrek obyčajný). V oblasti Španej Doliny a Starých Hôr v strednej časti územia sa historicky ťažili významné ložiská medenej a striebornej rudy a pôvodný ráz krajiny bol do značnej miery zmenený. Pohorie dolinou Bystrice pretína a jeho celým severným okrajom ďalej vedie frekventovaná cesta medzinárodného významu, dolinou Bystrice prechádza železničná trať. V jeho vnútri leží viacero obcí, najmä pri dopravných líniiach či v bývalých banských územiach.

Názvy informačných panelov

1. Denná - cisárska štôľňa
2. Banícka architektúra (dom č. 65)
3. Štôľňa Mann Fajtlová
4. Halda šachty Maximilián
5. Šachta Maximilián
6. Banský vodovod
7. Horná Ludovika - šachta
8. Dolná Ludovika - stupa
9. Kostol Premenenia Pána
10. Šachta Ferdinand

Panely v teréne neobsahujú názov chodníka ani nie sú očíslované. Niektoré nemajú ani názov zastávky.

